

Projektrapporter

Projekt Havørn

Resultater og perspektiver
– en foreløbig status

BENNY GÉNSBØL

I starten af 1990'erne opstod den idé i Dansk Ornitologisk Forening at starte *Projekt Ørn* med det formål, først og fremmest, at få Havørnen *Haliaeetus albicilla* til at vende tilbage som dansk ynglefugl. Andre mål var at støtte også Fiskeørnens *Pandion haliaetus* tilbagevenden, at sætte fokus på den Røde Glentes *Milvus milvus* genindvandring, og forhåbentlig også få Kongeørnen *Aquila chrysaetos* til at yngle i landet.

Men Havørnen var hovedmålet! Så af projektets underprojekter er *Projekt Havørn* i centrum.

Baggrunden

Hvorfor startede et *Projekt Havørn* netop i begyndelsen af 1990'erne, og ikke for eksempel i 1970'erne eller 80'erne?

Fordi tidspunktet var gunstigt. Når man vil starte et projekt er det naturligvis vigtigt at vælge det rigtige tidspunkt, dér hvor der er en rimelig overensstemmelse mellem de mål, man sætter sig, og de ydre betingelser for en heldig gennemførelse. F.eks. ville det ikke være nogen god idé på nuværende tidspunkt at starte et stort projekt for at bevare den danske urfuglebestand. Tidspunktet, hvor det eventuelt ville være muligt, er forlængst forpasset.

Tab. 1 viser, hvorfor starten af 1990'erne var et gunstigt tidspunkt. Det fremgår tydeligt, at de nordeuropæiske havørnebestande har været i fremgang fra 1980 og frem til i dag, en fremgang der skyldes stop for brugen af de værste miljøgifte samt en stærkt reduceret beskydning. Denne fremgang gjorde det realistisk at starte et *Projekt Havørn*. En havørnebestand i vækst ville sandsynligvis ekspandere og forsøge at etablere sig i tidligere yngleområder, såfremt disse kunne tilbyde fuglen gode livsbetingelser.

Hurtige resultater

Projekt Ørn startede i 1992 og skal efter planen løbe i 10 år, altså til 2001. Filosofien bag projektets havørnedel var, at unge Havørne gennem vinterfodring skulle finde Danmark så attraktiv, at de ville slå sig ned for at yngle, når de nåede en passende alder.

Projektet har hele tiden haft fuld opbakning fra DOFs styrende organer. Men det har også mødt nogen skepsis og kritik fra enkelte ornitologer, som både i tale og på skrift har meddelt sig om projektets flyvske tanker og mangel på realisme.

Vi får det første yngleforsøg af Havørn i 1995, ved Maribo på Lolland. Det lykkes dog ikke fuglene at gennemføre, uden at vi kender årsagen.

I 1996 melder to nye par sig ved Bankel og ved Hostrup Sø i Sønderjylland. Begge får én unge på vingerne.

I 1997 får parrene ved Maribo og Bankel én unge hver. Derimod mislykkes det for Hostrupparret. Årsagen kender vi ikke, men da skoven ikke var afspærret, har parret sandsynligvis været udsat for bevidste og uagtsomme forstyrrelser i større omfang end de to andre par.

I 1998 ynglede så fire par, de tre veletablerede ved Maribo, Bankel og Hostrup Sø samt et nyt par på Sydfyn. Parrene klækkede i alt 6 unger, som alle kom på vingerne. Et femte par slog sig ned nær Præstø Fjord på Sydsjælland og byggede en rede, men lagde ikke æg. Flere andre par er på vej til at blive stedfaste i den sydlige del af landet, specielt i Storstrøms Amt. Samtidig kan vi konstatere, at der aldrig i dette århundrede er set så mange Havørne rundt omkring i landet som nu, om sommeren såvel som om vinteren.

Tab. 1. Udviklingen i nordeuropæiske havørnebestande fra ca 1960 til midt i 1990'erne (antal ynglepar).

	ca 1960	ca 1970	ca 1980	ca 1995
Norge	350	350?	800	1500-1700
Sverige	100	100	100	200
Finland	25-30	25-30?	60	115-120
Estland	4-5	4-5	20	48
Letland	1	3	3	8-15
Litauen	0?	0?	0	12
Polen	?	40-50	100-120	270-280
Østtyskland	90	100-110	105	280 ¹
Slesvig-Holsten	8	7	4	19 ¹
Danmark	2*	0	1*	5 ²

* kortvarige etableringsforsøg uden blivende effekt

¹1997, ²1998

Kilder: Bijleveld 1974, Meyburg et al. 1992, Mebs 1994, Meyburg & Chancellor 1996, Hauff 1996 og 1998, Projekt Ørn 1998

Vinterfodringens betydning

Når vi på dette tidspunkt skal foretage en foreløbig vurdering af *Projekt Havørn*, er det naturligvis relevant at spørge, om Havørnen atter begyndte at yngle i Danmark som et resultat af vinterfodringen. Svaret er nej!

Har fodringen så været spild af mange menneskers frivillige arbejde og en hel del penge? Svaret er igen nej!

Hvordan hænger de to ting sammen? Det gør de, fordi jeg påstår:

– at aldrig har vi i Danmark oplevet noget, der i den grad har skabt bred folkelig opbakning bag beskyttelse af danske rovfugle som netop ørnefodringsprojektet.

– at fodringsprojektet derfor har skabt den bedst tænkelige psykologiske baggrund for, at en ny havørnestamme kan få lov at etablere sig i Danmark.

– at den megen positive omtale af projektet og aktiviteterne omkring det har fået også flertallet af jægerne til at se positivt på Havørnens genindvandring.

Foderpladsernes benyttelse

I flere egne af landet synes ørnene ikke at besøge foderpladserne ret tit. Det er tilsyneladende især tilfældet, hvor foderpladserne ligger i nærheden af områder med mange overvintrende svømmefugle. Her har ørnene åbenbart ikke vanskeligt ved at skaffe sig føden på naturlig måde; bl.a. må de mange anskudte fugle være et forholdsvis let bytte. Det skal dog tilføjes, at der ingen steder har været

foretaget systematiske observationer ved foderpladserne.

Hvis den fortolkning af den lave besøgsfrekvens er rigtig, betyder det, at ørnene i Danmark ikke har samme behov for udlagt foder som f.eks. i Sverige, hvor vinteren er strengere og antallet af overvintrende svømmefugle mindre.

Både Hav- og Kongeørn synes at benytte hovedparten af vore foderpladser som en slags reserve, altså ikke som stedet, hvor de får deres væsentligste føde. Foderpladserne i Lille Vildmose og på Bornholm falder måske uden for dette mønster, da de lokale ørne ser ud til at finde en stor del af deres føde her.

På ét punkt kan foderpladser over hele landet få betydning for Havørnen i Danmark: som en væsentlig fødekilde for netop selvstændige unger. Hos de fleste fugle er ungfuglenes dødelighed stor i den første tid efter, at forældrene er holdt op med at fodre dem. Blandt ikke-fodrede europæiske Havørne døde 70% i det første leveår, og kun 8% nåede den yngledygtige alder (ringmærkningsdata, Cramp & Simmons 1980). I vore dages fodrede svenske bestand dør højst 20% i det første leveår (Thorén & Helander 1996). Tallene er ikke direkte sammenlignelige, men forskellen er så markant, at jeg skønner, at også for helt unge danske Havørne må tilgængelige foderpladser være et stort plus og en vigtig forudsætning for en hurtig retablering af en dansk havørnebestand.

Det er derfor glædeligt, at vi nu har fået en foderplads ikke så langt fra Maribo-reden. Desværre er det hidtil ikke lykkedes at få foderpladser i Sønderjylland.

Fremtiden

Hvordan vil det gå med Havørnens indvandring i årene fremover? Ud fra det bosættelsesmønster, vi ser hos de hidtidige fem par, samt aflæsningen af en ringmærket tyskfødt ynglefugl, synes det klart, at de danske ynglepar stammer fra Tyskland. Den tyske bestand yngler formentlig nu så tæt i de egnede områder, at unge fugle må finde det attraktivt at bosætte sig andre steder frem for at tage til takke med sekundære ynglepladser. Jeg tror derfor, at nye par af tysk oprindelse samt danske ungfugle vil bosætte sig i Danmark, og at bestanden vil brede sig fra Syddanmark og nordover.

Hvor stor en havørnebestand kan vi få? Det afhænger selvfølgelig af hvor mange egnede ynglepladser, vi har i dagens Danmark. I midten af 1800-tallet havde vi formentlig en bestand på omkring 50 par Havørne, fortrinsvis på Øerne og i Østjylland (Schjøler 1931). Kan vi i det moderne, gennemkultiverede og tæt beboede Danmark få en bestand af lignende størrelse? Mange vil sig nej, men jeg tror, at det kan lade sig gøre – under den helt klare forudsætning, at den danske befolkning vil det, dvs. vil have så stor natur omkring sig, med de omkostninger, der er forbundet med det. Det er også en klar forudsætning, at der ikke bliver skudt på fuglene. De skal føle sig trygge i omgang med os.

Når jeg tror på, at en dansk havørnebestand kan opnå samme størrelse som midt i 1800-tallet, skyldes det, at 1990ernes unge Havørne er anderledes end dem, vi har kendt de sidste par hundrede år. De har ikke de dårlige erfaringer med mennesker, som deres forfædre gennem 200 år fik. De tør komme tættere på os og kan derfor også bosætte sig i områder med en vis færdsel. Men jeg tror også, at vi – formentlig i al fremtid – skal forvalte bestanden på den måde, at vi sørger for ro omkring redepladserne, selv om beskyttelseszonen omkring reden nok efterhånden som ørne venner sig til mennesker kan gøres mindre end de 300-1000 m, den er i dag. Vi skal heller ikke forvænne ørne, så de ikke venner sig til mennesker i redeskovene.

Hvad er min baggrund for en så optimistisk holdning? Det er beretninger om, hvordan mennesker og ørne i dag kan omgås hinanden på en måde, som for blot få år siden var utænkelig. F.eks. oplevede folk i Slesvig-Holsten for et par år siden et par Havørne, der samlede opløb, fordi de udførte deres parringspil og gennemførte parring på en gren lige

Foto: John Larsen.

over en befærdet landevej (Volkher Looft pers. medd.). Historien er ikke typisk for Havørnen i dag, men er alligevel sigende.

Vi har gennem vor ornitologiske "opdragelse" og via egne oplevelser fået den opfattelse, at de store rovfugle af naturen er meget sky. Det er en gal tolkning, som vi jo kan se, når vi bevæger os til andre steder i verden, hvor rovfugle ikke har været jaget. De europæiske rovfugles skyhed over for mennesker er en tillært adfærd, som har været nødvendig for at overleve. Sådan er det heldigvis ikke mere.

Referencer

- Bijleveld, M. 1974: Birds of prey in Europe. – London.
 Cramp, S. & K.E.L. Simmons (red.) 1980: The birds of the western Palearctic. Vol. 2. – Oxford.
 Hauff, P. 1996: Seeadlersymposium in Norwegen. – Rundbrief WAG Greifvögel & Eulen 23/24: 28-29.
 Hauff, P. 1998: Bestandentwicklung des Seeadlers. – Vogelwelt 119: 47-63.
 Mebs, T. 1994: Greifvögel Europas. – Stuttgart.
 Meyburg, B.-U., T. Mizera & T. Neumann 1992: Seeadler und Schreiadler-Tagung in Polen. – Orn. Mitt. 44: 148-149.
 Meyburg, B.-U. & R.D. Chancellor (red.) 1996: Eagle studies. – WWGBP, Berlin.
 Schjøler, E.L. 1931: Danmarks fugle. Vol. 3. – København.
 Thorén, R. & B. Helander 1996: Havsörnen har lyft. – Sveriges Natur 87(2): 6-13.

Benny Génsbøl
 Dyrnæsvej 28
 4700 Næstved